

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИК ВАЗИРЛИГИ

АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

«Қишлоқ хўжалигида бухгалтерия ҳисоби ва аудит»

кафедраси

«Инвестициялаш ва лойиҳавий таҳлил»

фанидан

Реферат

Бажарди: “Фермер хўжаликларини бошқариш” таълим йўналиши
3-босқич 2-гуруҳ талабаси Сайдалиева М.

Қабул қилди: катта ўқитувчи Т. Маманазаров

АНДИЖОН -2015

MAVZU: INVESTITSIYAVIY MUHIT JOZIBADORLIGINI BELGILOVCHI OMILLAR.

REJA:

Kirish

1. Investitsiyaviy muhit to'g'risida umumiy tushunchalar.

2. Tavakkalchiliklar.

3. Hukumat siyosatining investitsiyaviy muhitga ta'siri.

4. Qulay investitsiyaviy muhitni ta'minlashning asosiy (boshlang'ich) sharoitlari

Xulosa

Foydalanilgan adabiyotlar

Kirish

Investitsiyalar - iqtisodiyotni taraqqiyot tomon harakatini ta'minlovchi kuch ekanligi, har qanday iqtisodiy nazariya uchun aksioma hisoblanadi. Har bir davlat, birinchi navbatda moddiy ishlab chiqarish sohasiga, milliy va chet el investorlarini kirib kelishi uchun butun kuchini sarflashi lozim. Ushbu maqsadni ko'zlagan holda muayyan investitsion siyosat ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi, tegishli investitsion muhit shakllantiriladi. Mustaqil O'zbekistonda uzluksiz amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, tarmoq va sohalar rivojlanishidagi yutuqlarga erishish, integratsion jarayonlarni rivojlanishi va iqtisodiy o'sishni ta'minlashni nazarda tutadi.

Mamlakatimiz iqtisodiyotini tarkibiy o'zgartirish, tarmoqlarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga doir loyihalarni amalga oshirish uchun investitsiyalarni jalb qilish borasida bajarilayotgan ishlar alohida e'tiborga loyiq.

2015-yilda ana shu maqsadlarga barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan 15 milliard 800 million AQSH dollari miqdorida investitsiyalar jalb etildi va o'zlashtirildi. Bu 2014-yilga nisbatan 9,5 foiz ko'p demakdir. Jami investitsiyalarning 3 milliard 300 million dollardan ziyodi yoki 21 foizdan ortig'i xorijiy investitsiyalar bo'lib, shuning 73 foizi to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalaridir.

Investitsiyalarning 67,1 foizi yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etishga yo'naltirildi. Bu esa 2015-yilda umumiy qiymati 7 milliard 400 million dollar bo'lgan 158 ta yirik ishlab chiqarish obekti qurilishini yakunlash va foydalanishga topshirish imkonini berdi.

Masalan, Toshkent issiqlik elektr stansiyasida 370 megavatt quvvatga ega bo'lgan bug'-gaz qurilmasi barpo etildi, CHorvoq GESi gidrogeneratorlari modernizatsiya qilindi, Qo'ng'iro't soda zavodida kalsiylashtirilgan soda ishlab chiqarish kengaytirildi, «Samarqandkimyo» aksiyadorlik jamiyatida 240 ming tonna quvvatga ega bo'lgan murakkab tarkibli yangi o'g'itlar ishlab chiqarish korxonasi ishga tushirildi. SHuningdek, «Motor zavodi» aksiyadorlik jamiyatining faoliyat ko'rsatmayotgan ishlab chiqarish maydonlarida traktor tirkamalari,

jumladan, katta hajmli tirkamalar, maishiy texnika uchun tarkibiy qismlar va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish tashkil etildi.

Ana shunday muhim obektlar haqida gapirganda, janubiy koreyalik investor va mutaxassislar bilan hamkorlikda Surg'il koni negizida barpo etilgan Ustyurt gaz-kimyoy majmuasini alohida ta'kidlamogchiman. Umumiy qiymati 4 milliard dollardan oshadigan ushbu majmua dunyodagi eng zamonaviy, yuqori texnologiyalar asosida ishlaydigan, yirik korxonalaridan biri bo'ldi. Majmuaning ishga tushirilishi yiliga 83 ming tonna noyob polipropilen mahsulotini ishlab chiqarish imkonini beradi. Holbuki, bu mahsulot ilgari mamlakatimizga chetdan, katta valyuta hisobiga olib kelinar edi. Ayni vaqtda mazkur korxonona poliyetilen ishlab chiqarish hajmini 3,1 barobar ko'paytirish, mingdan ziyod yuqori malakali mutaxassislarni ish bilan ta'minlash uchun imkoniyat yaratishi bilan ulkan ahamiyatga egadir.

Xorazm viloyatida «Jeneral motors – O'zbekiston» aksiyadorlik jamiyatida umumiy qiymati qariyb 6 million dollarlik loyiha asosida «SHevrole Labo» kichik yuk mashinasi ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Bu yerda yiliga fermerlarimiz va xususiy tadbirkorlarimiz uchun juda zarur bo'lgan 5 mingta ana shunday mashina ishlab chiqariladi. SHuni ta'kidlash joizki, ushbu model yangi «Xorazm avto» zavodida tayyorlanayotgan «Damas» va «Orlando» avtomobillaridan keyingi uchinchi turdagi avtomobil bo'ldi.

Namangan viloyatining Pop tumanida 130 kilovatt quvvatga ega bo'lgan quyosh fotoyelektr stansiyasi ishga tushirildi. Hozircha bu loyiha sinovdan o'tkazilmoqda. 2020-yilga borib mamlakatimizda har biri 100 megavatt quvvatga ega yana uchta quyosh elektr stansiyasini foydalanishga topshirish rejalashtirilmoqda.

Samarqand – Qarshi temir yo'l uchastkasida yuqori tezlikda harakatlanadigan «Afrosiyob» elektr poyezdi qatnovi yo'lga qo'yildi. Bu Toshkent – Qarshi yo'nalishi bo'yicha yo'lovchi tashish sifati va sur'atini oshirish imkonini

bermoqda. Natijada poytaxtimizdan Qashqadaryo viloyatiga va Qarshidan Toshkentga yo'lovchilar tashish vaqti ikki barobar qisqardi.¹

YUqoridagi fikrlardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, hozirgi kunda "Investitsiyaviy muhit jozibadorligini belgilovchi omillar" mavzusi dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

Kuri ishini yozishdan asosiy maqsad "Investitsiyaviy muhit jozibadorligini belgilovchi omillar" mavzusini nazariy va amaliy jihatdan atorflicha o'rganib chiqishdir.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

1. Investitsiyaviy muhit to'g'risida umumiy tushunchalar bilan tanishib chiqish;
2. Tavakkalchiliklarni ko'rib chiqish;
3. Hukumat siyosatining investitsiyaviy muhitga ta'sirini o'rganib chiqish;
4. Qulay investitsiyaviy muhitni ta'minlashning asosiy (boshlang'ich) sharoitlarini ko'rib chiqishdan iborat.

Kurs ishining tarkibiy tuzilishi kirish, mavzu mohiyatini yoritib beruvchi 4 ta savol, xulosa va adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

¹ O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI ISLOM KARIMOVNING MAMLAKATIMIZNI 2015-YILDA IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISH YAKUNLARI VA 2016-YILGA MO'LJALLANGAN IQTISODIY DASTURNING ENG MUHIM USTUVOR YO'NALISHLARIGA BAG'ISHLANGAN VAZIRLAR MAHKAMASINING KENGAYTIRILGAN MAJLISIDAGI MA'RUZASI 16.01.2016

1. Investitsiyaviy muhit to'g'risida umumiy tushunchalar.

Har kuni jahon bo'yicha minglab korxonalar oldida qaror qabul qilish zaruriyati paydo bo'ladi. Qishloqdagi kichik tadbirkor qo'shimcha daromad topish va mavjud fermanni kengaytirish yo'larini o'ylasa, ichki bozorda o'z mahsulotini sotuvchi zavod rahbariyati ishlab chiqarish liniyasini kengaytirish va qo'shimcha ishchi kuchini yollash masalasini ko'rib chiqadi, transmilliy kompaniya esa jahon bozoriga yangi mahsulot chiqarish uchun yangi ishlab chiqarish quvvatlarini joylashtirish variantlarini baholaydi. Ushbu qarorlarning har biri, jahonning muayyan hududidagi iqtisodiy o'sish sur'atlariga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Va ular, mazkur hududlarda shakllangan investitsiyaviy muhitga chambarchas bog'liqdir.

Qulay investitsiyaviy muhit, kichik korxonalardan tortib to transmilliy kompaniyalargacha barcha tadbirkorlik sub'ektlari oldida yangi imkoniyatlarni ochib beradi, va investitsiya kiritish, yangi ish joylarini tashkil etish va faoliyat miqyoslarini kengaytirishga undaydi. Shunday qilib, investitsiyaviy muhit, iqtisodiy o'sishni ta'minlashda markaziy rolni o'ynaydi. Rivojlanayotgan davlatlar hukumatlarining birinchi navbatdagi vazifasi – investitsiyaviy muhitni yaxshilashdir.

Investitsiyaviy muhit, korxonaning mablag'larni jalb etish, yangi ish joylarini tashkil etish va faoliyat miqyoslarini kengaytirish imkoniyatlariga ta'sir etuvchi, ko'plab lokal omillarning aksidir. Qulay investitsiyaviy muhit - bu faqatgina korxonada daromadlari emas, buning uchun xarajatlarini kamaytirish va tavakkalchilikni pasaytirish yetarli bo'lardi. Qulay investitsiyaviy muhit butun jamiyatdagi vaziyatni yaxshilash imkonini beradi. Bu degani, korxonalar muayyan xarajat va tavakkalchiliklarni ko'tarishlari lozim.

Iqtisodiy o'sish muammosini investitsiyaviy muhit orqali ko'rib chiqadigan bo'lsak, bir nechta jihatlarini ajratish mumkin. Xususan, investitsiyaviy muhit:

- mablag' kiritish va ishchi kuchini yollash to'g'risida qaror qabul qiluvchi korxonalarni e'tibor markaziga chiqaradi;

- korxonalar, investitsiya imkoniyatlari, bu bilan bog`liq hukumat siyosati va amaliy faoliyatini bir butun sifatida baholaydi deb biladi;

- siyosatni amalga oshiruvchilardan, ishlab chiqarishga yo`naltirilgan xususiy investitsiyalarni rag`batlantirish va jamiyatning boshqa maqsadlari o`rtasida muvozanatni ta'minlashni talab qiladi.

Qulay investitsiyaviy muhit insonlarning yanada barkamollashuvi uchun imkoniyat yaratadi. Investitsiyaviy muhitni yaxshilash – rivojlanish strategiyasining asoslaridan biridir. Insonlar o`z imkoniyatlaridan foydalanishini ta'minlashga yo`naltirilgan investitsiyalar esa, bu ishning muhim qismi hisoblanadi.

Aholi sonini o`sb borishi sharoitida, iqtisodiy o`shish – jamiyat turmush tarzini yaxshilashning yagona mustahkam mexanizmidir. Qulay investitsiyaviy muhit, investitsiyalarni rag`batlantirib va unumdorlikni o`shishiga yordam bergan holda, iqtisodiy o`shishni ta'minlashga xizmat qiladi. Ammo iqtisodiy o`shish uchun faqatgina investitsiyalarning hajmi emas, balki unumdorlikni o`shishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Qulay investitsiyaviy muhit korxonalariga rivojlanish, moslashish va ish yuritishning yangi uslublarini joriy etish imkoniyatlarini ta'minlash yo`li bilan unumdorlik o`shishiga ko`maklashadi.

Davlat o`zining amalga oshirayotgan siyosati va xarajatlar, tavakkalchiliklar hamda raqobat yo`lidagi to`siqlar bo`yicha amaliy tadbirlari orqali mamlakatdagi investitsiyaviy muhitga ta'sir ko`rsatadi. Qulay investitsiyaviy muhitni yaratish, ushbu uchala guruh (xarajatlar, tavakkalchiliklar hamda raqobat yo`lidagi to`siqlar) muammolari bilan davlat shug`ullanishini talab qiladi. Dunyoning turli mamlakatlaridagi investitsiyaviy muhitning xilma-xilligi, mumkin bo`lgan o`zgarishlar salohiyatidan dalolat beradi.

2. Tavakkalchiliklar.

Hozirgi kunda o'zbek korxonasi uzoq muddatli moliyalashtirishning quyidagi manbalaridan foydalanishi mumkin:

- tijorat banklari;
- chet el banklari va kredit liniyalari;
- portfel investorlari - xususiy fondlar;
- strategik investorlar.

Shuningdek, aksiyalarning ommaviy emissiyasi, obligatsiyalar, konvertatsiya qilinadigan obligatsiyalar va lizing kabi uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari ham e'tiborga loyiq.

Strategik investorlar bo'lib quyidagilar xizmat qilishi mumkin:

- mazkur yoki o'xshash sohada faoliyat yurituvchi va o'z faoliyatini kengaytirish istagida bo'lgan kompaniyalar;
- boshqa sanoat sohalarida faoliyat yurituvchi va o'z aktivlaridan samaraliroq foydalanish istagida bo'lgan kompaniyalar;
- strategik aloqalarni rivojlantirish istagida bo'lgan moliya-sanoat guruhlarini (MSG).

Strategik investorlar, ko'pgina hollarda, korxonaga aksiyalarini portfelli investorga nisbatan yuqoriroq baholaydilar. Bu holatni, strategik investorlarning uzoq muddatli hamkorlik va korxonada qaror qabul qilishda ishtirok etish istagi bilan tushuntirish mumkin.

O'zbek korxonalari strategik investordan investitsiya olishni ma'qul biladilar, chunki ular investordan quyidagilarni olishga intiladilar:

- yangi texnologiya va uskunalari;
- bozor va tarmoq to'g'risidagi bilimlar;
- chet el bozorlariga kirib borish imkoniyati;
- mahsulot assortimentini kengaytirish;
- bozor tomonidan tan olinish;
- ishlab chiqarish, ta'minot va savdo miqyoslarini kengayishidan samara olish (miyos samarasi);

- sinergetik samara (ishlab chiqarishda o'zaro to'ldiruvchanlik);
- yetkazib berishlar (agarda investor yetkazib beruvchi bo'lsa) yoki tayyor bozor (agarda investor xaridor bo'lsa);

- tajriba.

Obligatsiyalar investitsion vosita bo'lib aksiyalardan quyidagi jihatlari bilan farq qiladi:

- obligatsiyalar bo'yicha foizlarning belgilangan to'lovlari amalga oshiriladi;
- obligatsiyalar belgilangan amal qilish muddatiga ega;
- obligatsiyalar qoplanishida asosiy summa qaytarilishi nazarda tutilgan;
- obligatsiyalar bo'yicha majburiyatlarni bajarish birinchi darajali (ustuvor) hisoblanadi.

Investitsiyalar bilan bog'liq qarorlar istiqbolli xarakterga ega ekan, korxonalar kelajak to'g'risidagi fikrlari muhim ahamiyatga ega. Korxonalar duch keladigan ko'pgina tavakkalchiliklar, shu jumladan iste'molchilar va raqobatdoshlar reaksiyasining noaniqligi, investitsiya kiritishning oddiy belgisi hisoblanadi, va korxonalar uni to'g'ri qabul qilishlari kerak. Ammo, mulkchilik huquqlari himoyasini o'z ichiga olgan, barqaror va havfsiz iqtisodiy muhit yaratishda davlat ham muhim rol o'ynaydi. Siyosiy noaniqlik, makroiqtisodiy barqarorsizlik va qonuniy qarorlarning ixtiyoriyligi, imkoniyatlarning cheklanishi va investitsiya kiritish istagining susayishiga olib keladi. Aslida siyosiy tavakkalchiliklar rivojlanayotgan mamlakatlarda faoliyat yurituvchi korxonalarining asosiy muammosi hisoblanadi.

Korxonalar raqobatdoshlar ko'p bo'lishini yoqtirmaydi. Ammo, ayrim korxonalar uchun foydali bo'lgan raqobat yo'lidagi to'siqlar, boshqa korxonalar va iste'molchilar imkoniyatlarini cheklaydi va xarajatlarini oshiradi. Bundan tashqari, «himoyalangan» korxonalarda innovatsiyalar va unumdorlikni oshirishga bo'lgan istagi susayadi. Yuqori xarajat va tavakkalchiliklar korxonalarini bozorga kirib kelishi yo'lidagi to'siqlar sifatida xizmat qilishi mumkin. Davlat, bozorga chiqishni qonuniy boshqargan va raqobatdoshlikka zid bo'lgan hatti-harakatlarga javob qaytargan holda, to'siqlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

3. Hukumat siyosatining investitsiyaviy muhitga ta'siri.

Ko'pgina hollarda investitsiyaviy muhitni isloh qilish, mavjud vaziyat ustunliklaridan foydalanuvchilar tomonidan qattiq qarshilikka uchraydi. Bunday qarshilik bozor disproporsiyalari va boshqa imtiyozlardan o'z manfaatlarida foydalanuvchi, boshqa korxonalaridan, pora oluvchi yoki boshqa imtiyozlardan foydalanuvchi, davlat mansabdor shaxslaridan, yoki islohotlar natijasi noaniq bo'lgan holda, hattoki jamiyatning keng qatlamlaridan ham kelib chiqishi mumkin.

Tajribalar ko'rsatishicha, islohotlar ishiga berilgan hokimiyat organlari, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash maqsadida, jamiyat bilan muzokaralarga kirishgan holdagina, rivojlanish ro'y berishi mumkin.

1-jadval

Korxonalarga kapital qo'yilmalarni amalga oshirish uchun imkoniyat va rag'batlantirishni ta'minlovchi omillar

	Korxonalarga kapital qo'yilmalarni amalga oshirish uchun imkoniyat va rag'batlantirishni ta'minlovchi omillar	
	Hukumat ta'siri kuchli	Hukumat ta'siri kuchsiz
Xarajatlar	<ul style="list-style-type: none">- Korrupsiya;- Soliqlar;- Davlat tomonidan tartibga solish tizimi tufayli cheklashlar;- Infratuzilma xarajatlari va moliyaviy xarajatlar;- Ishchi kuchi bozorini tartibga solish bo'yicha tadbirlar tizimi.	<ul style="list-style-type: none">- Bozor narxlari bilan belgilanadigan xarajatlar;- Ishlab chiqarish omillari bozori va mahsulot bozori o'rtasidagi farq;- Ishlab chiqarish miqyosining o'sishi natijasidagi tejash.

Tavakkalchilik-lar	<ul style="list-style-type: none"> - Hukumat siyosati tadbirlarining kutilganligi va ishonchliligi; - Makroiqtisodiy barqarorlik; - Mulkchilik huquqlari; - Shartnoma bajarilishini ta'minlash; - Ekspropriatsiya. 	<ul style="list-style-type: none"> - Iste'molchilar va raqobatdoshlar javobi; - Tashqi impulslar; - Tabiiy ofatlar; - Yetkazib berishlar ishonchliligi.
Raqobatga to'sqinlik qiluvchi sharoitlar	<ul style="list-style-type: none"> - Bozorga kirish va chiqishni tartibga soluvchi hukumat tadbirlari tizimidagi to'siqlar; - Raqobat sohasidagi qonunchilik va siyosat; - Infratuzilma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bozor miqyosi, hamda ishlab chiqarish omillari bozori va mahsulot bozori o'rtasidagi farq; - Ishlab chiqarish miqyosining o'sishi natijasidagi tejash va aylanma mablag'lar kattaligidan olinadigan foyda.

Huquqiy tartibga solish salohiyatini mustahkamlash, ko'pgina hollarda ustuvor vazifa hisoblanadi. Davlat, yuzaga kelayotgan tendensiya va muammolarni aniqlash, hamda amalga oshirilayotgan siyosat ta'sirini baholash uchun xususiy sektor faoliyatini kuzatib borishi lozim.

4. Qulay investitsiyaviy muhitni ta'minlashning asosiy (boshlang'ich) sharoitlari

Ishlab chiqarishni rivojlanish jarayoni, odatda, ilmiy yangiliklarga asoslanadi, va shuning uchun ham mamlakat yoki mintaqa qaysi turdagi mahsulotni muvoffaqiyatli tarzda ishlab chiqarishini oldindan aytish qiyin. Ushbu munosabat bilan, iqtisodiyotda faoliyat yurituvchi barcha korxonalar uchun qulay investitsiyaviy muhit yaratish, va e'tiborni asosiy (bazis) sharoitlarni ta'minlashga qaratish lozim. Xalqaro tajribalar sog'lom investitsiyaviy muhitning to'rtta sohasining (havfsizlik va barqarorlik; huquqiy tartibga solish va soliqqa tortish; moliya va infratuzilma; ishchi kuchi va mehnat bozorlari har biriga bo'lgan istiqbolli yondashuvlarni ajratish imkonini beradi.

Siyosiy va makroiqtisodiy barqarorlikning qoniqarli darajasi – siyosatning turli sohalaridagi yangiliklar mustahkam xarakterga ega bo'lishining boshlang'ich shartidir. Barqaror bo'lmagan yoki havfli vaziyat, mulkchilik huquqlariga ta'siri orqali, investitsiyalarga ham o'zining bevosita ta'sirini ko'rsatadi. Mulkchilik huquqlari hukumat yoki boshqa bir uchinchi tomon hatti-harakatlaridan qanchalik yaxshi himoyalangan bo'lsa, investitsiya kiritishga bo'lgan intilish shunchalik avj oladi. Jahonning ko'pgina mamlakatlarida amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqlar qanchalik himoyalangan bo'lsa, iqtisodiy o'sish shunchalik tez ro'y beradi. Mulkchilik huquqlari kafolatlarini oshirish to'rtta asosiy sohadagi islohotlarni talab qiladi: yer va boshqa mulkga egalik huquqini tasdiqlash; shartnoma munosabatlari bajarilishi ustidan nazorat qilish; jinoyatchilik darajasini pasaytirish; va beg'araz mulk ekspropriatsiyasini to'xtatish.

Mamlakat ichida va chegaralarida amalda bo'lgan korxonalar faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va soliqqa tortish mexanizmlari, investitsiyaviy muhitni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. To'g'ri amalga oshirilgan huquqiy tartibga solish, investitsiya kiritishga to'sqinlik qiluvchi bozor mexanizmi kamchiliklarini yo'q qilishga yordam beradi, va korxonalar manfaatlarini jamiyat maqsadlari bilan birlashtiradi. To'g'ri amalga oshirilgan soliq siyosati esa, investitsiyaviy muhitni

yaxshilashga qaratilgan xizmatlarni moliyalashtirish manbalaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar hukumatlarining asosiy muammosi, investitsiya kiritishga ko'proq imkoniyat va rag'batlantirishlar, hamda jamiyat manfaatlarini o'rtasida qandaydir muvozanatga ega bo'lishdan iborat.

Muvoffaqiyatli faoliyat yurituvchi moliyaviy bozorlar kreditorlarni ularning loyihalarini moliyalashtirish, hamda tavakkalchilikning bir qismini o'z zimmasiga olish istagida bo'lgan investorlar bilan uchrashtiradi. Rivojlangan infratuzilma esa, korxonalarini iste'molchilar va yetkazib beruvchilar bilan bog'lagan holda, ularga ishlab chiqarishning zamonaviy usullaridan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Va aksincha, moliyalashtirish va infratuzilmadagi kamchiliklar imkoniyatlar sonini kamaytiradi va barcha investorlar uchun bir xilda xarajatlar va tavakkalchilik oshishiga olib keladi. Bozorga chiqishga to'sqinlik qilgan holda, ushbu kamchiliklar korxonaning raqobatdoshlik va mehnat unumdorligini oshirishga bo'lgan intilishini ham susaytiradi. Bunday kamchiliklar ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun hosdir.

Investitsiyaviy muhit – korxonalarini investitsiya kiritish, yangi ish joylarini yaratish va faoliyat miqyoslarini kengaytirish imkoniyatlarini shakllantiruvchi lokal omillar to'plamidir. Investitsiyaviy muhit shakllanishida, xarajatlar, tavakkalchilik va raqobatdoshlikka ta'sir etuvchi siyosat va hukumatning amaliy tadbirlari katta rol o'ynaydi.

Bu tuzilmaning boshlang'ich nuqtasi sifatida kichik korxonalarini e'tirof etish mumkin. «Tuzilma» tushunchasi, faoliyat turi va yuridik maqomidan qat'iy nazar, individual fermerlardan tortib to transmilliy korporatsiyalargacha, barcha xo'jalik yuritish sub'ektlarini o'z ichiga oladi.

Korxonalarini investitsiya to'g'risidagi qaror qabul qilishi, teng bo'lmagan imkoniyatlar va turli xil strategiyalar yordamida amalga oshadi. Qabul qilingan qaror foyda olish istagi bilan izohlansa, ishlab chiqarish unumdorligi darajasi ushbu imkoniyat bilan bog'liq xarajatlar, tavakkalchilik va to'siqlar bilan belgilanadi.

Qulay investitsiyaviy muhit – bu faqatgina korxonalar tomonidan yuqori daromad olish emas, agarda maqsad daromad olishda bo'lsa asosiy e'tibor xarajat va tavakkalchiliklarni kamaytirishga qaratilgan bo'lar edi. Asosiy maqsad esa, butun jamiyat manfaatlarini ko'zlagan holda yanada yuqoriroq natijalarga erishishdir. Qulay investitsiyaviy muhit ikkita tomondan barcha uchun foyda keltiradi. Birinchidan, u faqatgina korxonalariga emas, balki yangi ish joylarini tashkil etish, narxlarni pasaytirish va soliqqa tortish bazasini kengaytirish orqali butun jamiyatga xizmat qiladi. Ikkinchidan, u faqatgina yirik emas balki barcha korxonalariga tarqaladi.

Korxonalar hukumat tomonidan o'tkazilayotgan siyosatgagina emas, balki bu siyosat qanday amalga oshirilishiga ham e'tibor qaratadilar. Shuning uchun ham korxonalar (boshqa manfaatdor tomonlar singari), hukumat siyosatini o'zi uchun qulay tarzda o'tishiga intiladilar. Shunday qilib, hukumatning amaliy tadbirlari va davlat boshqaruvi masalalari birinchi darajali hisoblanadi. Investitsiya to'g'risida qaror qabul qilishda korxonalar, siyosatning rasmiy tadbirlari va davlat boshqaruvi xususiyatlarini birgalikda baholashadi. Bu investitsiyaviy muhitni takomillashtirish strategiyasi uchun muhim oqibatlarga ega.

Xarajatlar, tavakkalchiliklar va raqobat yo'lidagi to'siqlar darajasiga ko'pchilik omillar ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatning jo'g'rofik joylashuvi kabi omillarni o'zgartirish deyarli mumkin emas. Ammo hukumatlar, investitsiyaviy muhitning mulkchilik huquqi kafolatlari, soliqqa tortishga bo'lgan yondashuvlar, infratuzilmaning qoniqarli darajasi, moliyaviy va ishchi kuchi bozorlarining faoliyat yuritishi kabi boshqa tomonlariga xal qiluvchi ta'sirini o'tkazishi mumkin.

Tabiiy iqlim sharoitlari ham, iqtisodiy faoliyatning ayrim turlariga, misol uchun qishloq xo'jaligiga, ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Nima bo'lmasin, hukumat ta'siri ostida o'zgarishlarga moyil omillar, katta foyda olib kelishi mumkin. Bunday o'zgarishlar jamiyatga tabiiy va inson resurslaridan yanada ratsional foydalanish imkonini beradi.

Ishlab chiqarish va tovar sotish xarajatlari, foyda olib kelishi mumkin bo'lgan bir qator imkoniyatlarga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Ko'pchilik xarajatlar korxonalar

faoliyatining oddiy funksiyalaridan kelib chiqsa, boshqalari hukumat siyosati va mamlakatdagi siyosiy muhit tufayli yuzaga keladi. Ammo hukumatlar, infratuzilmalarni quvvatlagan va mamlakatdagi bozor mexanizmi notekisliklarini tekislagan holda, jamiyat hayotida katta rol o'ynaydi. Hukumatlar o'zining ushbu faoliyatini qanday amalga oshirishi, korxonalar xarajatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Investitsiyaviy muhitni takomillashtirish barcha xarajatlar va tavakkalchiliklarni oddiy pasaytirish, yoki barcha to'siqlarni olib tashlashdan iborat emas. Korxonalar va jamiyat manfaatlari o'rtasidagi ziddiyatni muvozanatlash – investitsiyaviy muhitni takomillashtirishning asosi hisoblanadi .

Tajribalar, umuman foydasiz yoki kam foydali bo'lgan investitsiyaviy loyihalarga misol keltirishi mumkin. Ayniqsa, qator mamlakatlarning davlat sektoridagi loyihalar e'tiborga sazovor, juda ham kam poyafzal ishlab chiqaruvchi Tanzaniyadagi poyafzal fabrikasi, ishga tushirilmagan Filippindagi atom elektr stansiyasi, va «hech qayerga» olib boruvchi dunyodagi bir qator yo'llar loyihalari bunga misol bo'la oladi. Sobiq Ittifoqda kapital qo'yilmalarning yuqori darajasi kuzatilgan, ammo ularning katta miqdori juda ham kichik iqtisodiy yoki ijtimoiy natijalarga olib kelgan.

Korxonalar o'z-o'zidan hech qachon innovatsiyalar bilan shug'ullanmaydi va ishlab chiqarish unumdorligini oshirmaydi. Chunki bu jarayonlar juda ham murakkab. Ko'pgina korxonalar tinch hayotni tanlashlari tabiiy. O'z faoliyatiga yangiliklar kiritish va faoliyat yuritishni takomillashtirish bozor bosimiga javoban harakat sifatida qaralishi mumkin. Investitsiyaviy muhitning qulay sharoitlari dinamik jarayonlarni qo'llab-quvvatlaydi, bu «yaratuvchi buzg'unchilik» deb ham ataladi. Bunday muhit korxonalarni innovatsiyalarga va bozorda jon saqlashning yangi yo'llarini izlashga chorlaydi, muvoffaqiyatlarni mukofatlaydi va mag'lubiyatlarni jazolaydi. Korxonalar darajasida o'tkazilgan tadqiqotlar, innovatsiyalar va ishlab chiqarish unumdorligini oshirishda bozorning raqobat bosimi qanchalik muhimligini yana bir bor isbotladi.

Investitsiyaviy qarorlar istiqbolli xarakterga ega, ya'ni ular kelajakni ko'zlagan holda amalga oshiriladi. Xarajatlar kabi, ko'pgina investitsiyaviy tavakkalchiliklar, tijorat korxonalarini faoliyatining odatiy funksiyasi hisoblanadi va korxonalar buni muvoffaqiyatli uddalaydilar.

Kam ta'minlanganlar manfaatlarini hisobga olgan holda, investitsiyaviy muhit sharoitlarini yaxshilashga bo'lgan bir nechta yondashuvlar mavjud. Birinchisi bu, kam ta'minlanganlarni yashash joyidagi investitsiyaviy muhit sharoitlarini takomillashtirish. Ikkinchi yondashuv esa, kambag'allarga ayrim faoliyat turlariga kirib borish, shu jumladan ishchi kuchi, tadbirkor yoki iste'molchi sifatida chiqishga to'sqinliklarni olib tashlashdan iborat. Ushbu ikkita yondashuvdan, muayyan faoliyat turi va holatlarda, ularni o'zaro birlashtirgan holda foydalanish mumkin.

Xulosa

Har bir korxonaga faoliyatining muhim sohalaridan biri bo'lib, uzoq vaqt davomida korxonaga daromad keltirishi nazarda tutilgan, investitsion operatsiyalar, ya'ni, biror loyihani amalga oshirish uchun pul mablag'lari kiritish bilan bog'liq operatsiyalar, xizmat qiladi. Bunday loyihalarning natijalari quyidagicha bo'lishi mumkin: bozor talabini qondirish uchun muayyan mahsulot ishlab chiqarish; yanada zamonaviy uskuna va texnologiyalardan foydalanish asosida, mahsulot ishlab chiqarish jarayonini takomillashtirish; ishlab chiqarish resurslaridan oqilona (tejamkor) foydalanish; ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifatini yaxshilash; ekologik xavfsizlikni oshirish; turli xil xizmatlarni ko'rsatish, shu jumladan konsultatsion (maslahat), axborot, ijtimoiy va hokazo.

Har bir investitsiyaviy loyihani iqtisodiy baholash, bozor faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini, xususan loyihani tavsiflovchi ko'pgina ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanligi, so'nggi natijaga erishish noaniqligi, loyiha ishtirokchilari manfaatlarining sub'ektivligi, va bularning oqibatida loyihani baholash mezonlari ko'pligini, hisobga olishi lozim.

Investitsiyaviy loyihani iqtisodiy baholashda, uning quyidagi dinamik tavsiflarini e'tiborga olish lozim:

- ishlab chiqarilayotgan tovar talabidagi mumkin bo'lgan o'zgarishlar va tegishli tarzda ishlab chiqarish hajmlarining o'zgarishi;
- ishlab chiqarish hajmlarini oshirish jarayonida, ishlab chiqarish xarajatlarining rejalashtirilgan pasayishi;
- iste'mol qilinayotgan resurslar narxlarining kutilgan o'zgarishlari;
- har bir davrdagi investitsiyalar uchun moliyaviy manbalarga ega bo'lish imkoniyati.

Korxonaga o'z tovarini etkazib berish hajmlarini oshirar ekan, ushbu tovar narxining tushib ketishi kabi bozor ta'sirini oldini olishi lozim. Ayrim ishlab chiqarish resurslariga bo'lgan talabning oshishi, ularning narxi oshib ketishiga olib kelishi mumkin. Raqobatdosh korxonaning kelajakdagi ilmiy-texnik

yutuqlari, korxonada tomonidan bugun o'zlashtirilayotgan mahsulot sifatini yo'qqa chiqarishi mumkin. Shuning uchun ham investitsiyaviy loyihalar uchun quyidagi qoida amal qiladi.

Investitsiyaviy loyiha ko'rsatkichlarining istiqbolda ro'y berishi mumkin bo'lgan o'zgarishlari, prognoz qilinishi va yetarlicha uzoq vaqtni qamrab oladigan iqtisodiy hisob-kitoblarga kiritilishi lozim.

Prognoz baholaridan foydalanish har doim ob'ektiv tarzda tavakkalchilik bilan bog'liq bo'ladi. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, investitsiyaviy loyihalarning turli tavsiflari turlicha aniqlik bilan prognoz qilinishi mumkin. Odatda kelajakdagi xarajatlarni baholashdagi xatolar, loyihani amalga oshirish muddatlarini belgilashdagi xatolarga nisbatan pastroq. Loyihani amalga oshirishni boshlash to'g'risida qaror qabul qilishda tavakkalchilik darajasi turlicha bo'lishi mumkin. Tavakkalchilikning yo'l qo'yiladigan darajasini belgilash har bir korxonada uchun strategik muhim hisoblanadi.

Shuni aniq bilib olish kerakki, tavakkalchilik har doim mavjud va undan qochib qutulib bo'lmaydi. Tavakkalchilik turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Misol uchun, foydali qazilmalarni qazib olish sohasida loyihani amalga oshirish texnologik jihatdan mumkin emasligi shaklida, ilmiy-tehnika loyihalar uchun g'oyalarni samarasiz yoki eskirganligi shaklida, qishloq xo'jalik loyihalari uchun ob-havo sharoitlarini noqulay kelishi ehtimoli shaklida va hokazo.

Investitsiyaviy loyihaning amaldagi samaradorligiga, mamlakat iqtisodiyotida ro'y berishi mumkin bo'lgan inflyatsion jarayonlar ham o'z ta'sirini ko'rsatadi, ularni hisobga olish ayniqsa dolzarbdir.

Investitsiyaviy loyihalar murakkabligi va ularning majmuaviy xarakteri shunga olib keladiki, loyiha amalga oshirishning barcha sharoitlari va tavsiflarini rasmiy shaklda to'liq hisobga olish mumkin bo'lmaydi. Shu bilan birga loyiha ishtirokchilari manfaatlarining o'zaro mos kelmasligi, investitsiyaviy loyihalarni iqtisodiy baholashda bir nechta mezonlardan foydalanish zarurligiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aleksanov D.S., Koshelev V.M. Ekonomicheskaya otsenka investitsiy.-M.: Kolos-Press, 2002.-382s.
2. Jo'rayev A.S. va boshqalar Investitsiya loyihalari tahlili. O'quv qo'llanma. – T.: Sharq. 2003.
3. Ishmuxammedov A.E., Qosimov. M.S., Jumayev. Z.A., Jumayev Q.X. Loyiha tahlili. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.-T.: TDIU. 2004. -159 s.
4. «Investitsiyaviy loyihalarni amalga oshirishni rag'batlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi 19.01.1998 y. № UP-1919. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni
5. Vilenskiy P.L. V.N.Livshits., ye.R.Orlova, S.A.Smolyak. - Otsenka effektivnosti investitsionnoy proektov. - izdatelstvo «Delo» - M.: 1998.
6. Krushvich. L., Shefer D., Shvake M. Finansirovanie i investitsii. Sbornik zadach i resheniy/Per s nem.pod obhey red Sabova Z.A i Dmitrieva A.L.- SPb:Piter, 2001.
7. Lorens DJ. Gitman. Maykl D. Djonk. “Osnovi investirovaniya”.- M.: Izdatelstvo “Delo” 1997g. – 10-40 s.
8. Rustamova I.B. Issledovanie effektivnosti privilecheniya investitsiy v malom i srednem biznese. Diss.... kand.ekon.nauk. -T.: 2000. 245 s.
9. Samatov G.A va boshqalar. Investirovanie i proektniy analiz. Uchebnoe posobie. – T.: ToshDAU. 2006. 228 s
10. Starik D.E. Raschyoti effektivnosti investitsionnix proektov. Ucheb.posobie.-M.: ZAO «Finstatinform», 2001.-131 s.4.
11. «Chet el investitsiyalariga ega loyihalarni amalga oshirish mexanizmini rag'batlantirishning chora-tadbirlari to'g'risida»gi 9.02.1998 y. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.
12. www.agrobusiness.ru
13. www.timacad.ru
14. www.kubagro.ru